

KOLENKIT - CASCOLAND

Verslag impactonderzoek naar Kolenkitproject van kunstenaars-
collectief CASCOLAND

Amsterdam, maart 2011

Willemien Dorresteijn

Hanne Reus

Ben Eggink

Marita Pruijser

Sandra Trienekens

Hogeschool van Amsterdam

Kenniscentrum Maatschappij & Recht

Lectoraat Burgerschap en Culturele Dynamiek

Colofon

Kolenkit - Cascoland

Hogeschool van Amsterdam
Kenniscentrum Maatschappij & Recht
Lectoraat Burgerschap en Culturele Dynamiek

Lector: Sandra Trienekens

Projectleider onderzoek: Willemien Dorresteyn

Auteurs: Hanne Reus
Ben Eggink
Marita Pruijser
Willemien Dorresteyn
Sandra Trienekens

Uitgave: De Karthuizer, Amsterdam, maart 2011

Inhoud

Inhoud	3
Voorwoord	4
1. Inleiding.....	5
1.1 Kolenkitbuurt	5
1.2 Belangrijkste actoren en veldanalyse	5
1.3 Aanloop naar culturele interventies in de Kolenkitbuurt	6
1.4 Het onderzoek	7
2. Onderzoeksbevindingen.....	8
2.1 De interventies: chronologische en in publieksaantallen	8
2.2 Intrinsieke effecten Kolenkitproject	12
2.3 Thuisvoelen in de Kolenkitbuurt.....	14
2.4 Multidisciplinair team	18
2.5 Media aandacht voor de Kolenkitbuurt	19
3. De wijkprofessionals aan het woord	20
4. Conclusie & Aanbevelingen.....	23
Literatuur.....	26
Bijlage 1. Theoretisch kader onderzoek HVA	27
Bijlage 2: Samenvatting in cijfers.....	30
Bijlage 3. Beschrijving respondentgroepen foto-elicatie	33

Voorwoord

Het onderzoek naar de culturele interventies in de Kolenkitbuurt vormt onderdeel van het meerjarige onderzoek van het lectoraat Burgerschap en Culturele Dynamiek naar culturele interventies in de stedelijke vernieuwingspraktijk. Dit onderzoek startte in 2009 in Osdorp met de creatieve hotspot Garage Notweg. In het voorjaar 2010 zijn daar de interventies in de Kolenkitbuurt bijgekomen en er loopt momenteel onderzoek naar de interventies van UCee Station in Nieuw West. Het onderzoek richt zich op de vraag hoe culturele, sociale en fysieke interventies op een zinvolle wijze geïntegreerd kunnen worden in de stedelijke vernieuwingspraktijk. Naast naar het functioneren van de multidisciplinaire teams, wordt er in het onderzoek specifiek gekeken naar de effecten van de culturele interventies op het thuisgevoel van de buurtbewoners, de mate van participatie en de effecten daarvan onder de deelnemers. Voor achtergrond informatie over de vraagstelling en theoretisch kader van het meerjarig onderzoek verwijzen we naar bijlage 1.

Het voorliggende rapport doet verslag van de **voorlopige bevindingen** van het in de Kolenkitbuurt, verricht in de periode voorjaar 2010 – voorjaar 2011. We spreken nadrukkelijk over voorlopige verbindingen omdat we naar de eerste fase van het Kolenkitproject van Cascoland hebben gekeken. Deze fase stond in het teken van investeren in lokale contacten en het opzetten van initiatieven; om werkelijk contact mogelijk te maken is daarbij juist niet op grootschaligheid ingezet. De fase waarin het project zich nu bevindt is er een van het consolideren van de gelegde contacten en het opzetten van initiatieven, zoals het Logeerhuis, die een bredere bekendheid in de buurt kunnen genereren. Tegelijkertijd zijn op moment van rapporteren nog niet alle onderzoeksdata voor handen: alleen de gesprekken over thuisvoelen met bewoners, die niet bij het Cascolandproject actief waren, zijn in dit rapport verwerkt. De belangrijkste informatie om uitspraken over de relatie tussen kunstdeelname en thuisvoelen te kunnen doen – d.m.v. gesprekken met de wel-actieve deelnemers – wordt op moment van schrijven verzameld. Op verzoek van het Stadsdeel West en Rochdale wordt er echter toch nu al gerapporteerd.

Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Hoofdstuk 3 presenteert de aanbevelingen van de sociale professionals. Het rapport sluit af met conclusies en aanbevelingen (hoofdstuk 4). De snelle lezer raden we aan alleen hoofdstuk 4 te lezen en bijlage 2: het Kolenkitonderzoek in cijfers. Bijlage 1 geeft nadere toelichting op de centrale onderzoeksvragen van het overkoepelende lectoraatonderzoek en de bijbehorende theoretische begrippen.

1. Inleiding

Hieronder introduceren we kort de Kolenkitbuurt, de belangrijkste actoren rondom en de aanloop naar het artistieke en wetenschappelijke onderzoek en zetten we de onderzoek-aanpak uiteen.

1.1 Kolenkitbuurt

De Kolenkitbuurt in stadsdeel West is een naoorlogse wijk gelegen net over de A10, verborgen tussen de ring en het spoor. Het is een diverse buurt: ongeveer 80 % van de 6.000 inwoners is allochtoon, waarvan het merendeel Marokkaans en Turks, en daarnaast een aanzienlijke groep Hindoestaanse Surinamers. Deze groepen zijn intern sterk verbonden, maar nauwelijks met elkaar. Het lijkt een rustige woonwijk en anoniem overgangsgebied van de oude naar de 'nieuwe' stad. Ware het niet dat de wijk in 2009 uitgeroepen is tot de 'slechtste wijk' binnen de 'Vogelaarwijken' in Nederland. Er wordt sinds enkele jaren veel gesloopt en nieuw gebouwd, waardoor huidige bewoners vertrekken en nieuwe bewoners komen (van den Oever & Mijnheer, 2009).

De Kolenkit scoort volgens de criteria voor de Vogelaarwijken slecht op armoede, werkloosheid, probleemjongeren en criminaliteit. De sociaaleconomische positie van veel bewoners van de Kolenkitbuurt is zwak: 30 % heeft een inkomen onder het sociale minimum. Van de kinderen in Kolenkitbuurt woont de helft in een minimumhuishouden. De werkloosheid ligt twee keer hoger dan het stedelijk gemiddelde en ook het aandeel bijstandsgerechtigden (10%) is hoog. In de Kolenkitbuurt zelf is weinig werkgelegenheid, per 1000 inwoners zijn er 85 banen in 2009 (Booi et.al. 2010, p.22). De door ons geïnterviewde sociale professionals, die werkzaam zijn in deze wijk, benadrukken unaniem het feit dat veel bewoners kampen met een opstapeling van verschillende problemen: armoede, ontoereikende woningen, slechte gezondheid, taalbarrières etc. De afgelopen jaren is er veel geld en energie gestoken door verschillende partijen om deze problematiek op te pakken en de Kolenkitbuurt is op verschillende fronten sterk vooruit gekomen. Echter, hoewel er veel interventies worden gedaan om bewoners te helpen, zijn deze vaak kortlopend en doelgroepspecifiek waardoor de effectiviteit te wensen overlaat. Vooral op sociaal en economisch gebied valt er nog veel te winnen.

Het gemiddelde rapportcijfer dat bewoners aan hun buurt gaven in 2009 is een 6.0. Vooral het winkelaanbod wordt positief gewaardeerd. Over de openbare ruimte en het onderhoud daarvan zijn de bewoners ontevreden. Ook voelen bewoners zich relatief vaak onveilig in vergelijking tot het Amsterdams gemiddelde.

Van de huidige 95 % sociale woningbouw blijft zo'n 55 % over, de overige woningen worden tegen een marktprijs verhuurd of verkocht. Echter geldt voor verschillende plannen dat het onduidelijk is wanneer zij worden uitgevoerd. Zowel de corporaties (Eigenhaard en Rochdale) als het Stadsdeel en de opbouwwerkers geven aan de er inmiddels wel heel veel geduld van de bewoners is gevraagd. Al enkele jaren is er onduidelijkheid en worden plannen vooruitgeschoven, met de voorspelbare frustraties en onzekerheden onder bewoners tot gevolg.

1.2 Belangrijkste actoren en veldanalyse

In 2009 voerde Stipo een onderzoek uit voor het toenmalige Stadsdeel Bos en Lommer om handreikingen te bieden voor de vernieuwingsopgave van de Kolenkitbuurt. Twee zaken

kwamen hierbij naar voren: op dat moment waren er veel initiatieven met een sociaal karakter in de buurt, maar bestonden er geen verbindingen tussen deze praktijken en bovendien waren zij zeer doelgroep gericht. Ook werd geadviseerd om aandacht te schenken aan de culturele kant van de buurt middels sleutelprojecten gericht op kunst en cultuur (Stipo, 2009, p.22). Het eerste punt werd ook door Berenschot in haar wijkscan uit 2010 bevestigd: initiatieven waren te versnipperd en daardoor minder effectief.

Samen met onder andere Koers Nieuw West is er vervolgens door het Stadsdeel het besluit genomen (interview Gracia Velland zomer 2010) om de initiatieven in kaart te brengen, te verbinden en focus aan te brengen. Daarnaast was er budget gereserveerd om te investeren in community art projecten. Hierdoor sloot het kunstproject in de Piggelmeewoningen naadloos aan op de beleidsdoelstellingen van het Stadsdeel. Bovendien was het het juiste moment om met succes subsidie aan te vragen bij het ministerie van OC&W in het kader van de Impuls budgetten voor Nederlands Erfgoed.

Woningcorporatie Rochdale, eigenaar van de achttien Piggelmeewoningen is vrij laat bij het project betrokken. Als gevolg daarvan voelden zij zich niet gekend in de projectopzet. Het plan om een community art project uit te voeren vanuit de woningen lag er al (interview van Dijk, 23 juni 2010), maar community art is een nieuw begrip voor de corporatie en zij staat daar positief maar ook kritisch tegenover. Haar belang in het project is dan ook dat er iets uitkomt wat ten goede komt aan en aansluit op de leefbaarheid in de buurt; een dergelijk project mag het vertrouwen dat de bewoners in de corporatie hebben niet doen verminderen. Bovendien moet het plan fysiek en financieel realistisch uitvoerbaar zijn.

Stichting Buurtparticipatie heeft in de persoon van Seyit Ozilhan een belangrijke verbindende rol gespeeld voor het project, door haar kennis over de buurt te delen en bewonerscontacten aan te dragen.

1.3 Aanloop naar culturele interventies in de Kolenkitbuurt

De culturele interventies in de Kolenkitbuurt zijn een initiatief van Koers Nieuw West en het lectoraat Burgerschap en Culturele Dynamiek van de HvA. Het doel is te achterhalen welke rol voor culturele interventies en multidisciplinaire teams in de stedelijke vernieuwingsopgave is weggelegd. Hiervoor is samenwerking gezocht met voormalig stadsdeel Bos & Lommer en woningcorporatie Rochdale om een experiment op te zetten in de Kolenkitbuurt. Deze locatie werd gekozen vanwege het feit dat in deze krachtwijk, met een aanzienlijke herstructureringsopgave, huizenblokken – zoals de Piggelmeewoningen van waaruit de culturele interventies plaats zouden gaan vinden – zonder bestemmingsplan aanwezig waren.

Vervolgens is een traject in gang gezet om:

- een multidisciplinair team op te zetten met vertegenwoordigers uit de buurt, het stadsdeel, gemeentelijke Wijk aanpak, corporatie, kunstwereld en onderzoek;
- het project mogelijk te maken door ondertekening intentieverklaring voor samenwerking en financiering tussen corporatie en stadsdeel;
- kunstenaars te selecteren: aan hen de taak om tenminste een halfjaar in de buurt aan de slag te gaan om in februari 2011 met een voorstel te komen voor de definitieve invulling van één of meerdere Piggelmeewoningen die aansluit op de behoefte van bewoners en praktisch en financieel uitvoerbaar is voor corporatie en stadsdeel.

Cascoland kwam unaniem als winnaar uit de kunstenaarsselectie, en zij zijn het afgelopen half jaar bijna dagelijks aan het werk geweest om allerlei interventies in de wijk op te zetten. De opdrachtgevers Stadsdeel West en Rochdale hebben ervoor gekozen de kunstenaars vrij van randvoorwaarden aan de gang te laten gaan, om zo het creatieve proces te stimuleren.

Afgerekend wordt er op het eindproduct: voorstel voor definitieve invulling van 1 of meerdere Piggelmeehuisjes dat het thuisgevoel van bewoners in de wijk ten goede komt.

1.4 Het onderzoek

Parallel aan het kunstproject zijn onderzoekers van het lectoraat Burgerschap en Culturele Dynamiek en studenten van de minor Kunst in de Wijk (HvA) wekelijks bij het project aanwezig geweest om interventies en voorbereidingen van kunstenaars te observeren, eraan mee te werken en sociale professionals en buurtbewoners te interviewen.

De stakeholders zijn meerdere malen samengekomen om te reflecteren op het onderzoek (de instrumenten) en het proces. Gedurende de hele periode is er wekelijks overleg geweest tussen de kunstenaars en de onderzoekers. Om op elkaar af te stemmen, vooral met betrekking tot de inzet en rol van de studenten. Ook hadden deze gesprekken een informatief gehalte omdat de kunstenaars hun acties duiden en hun beslissingen uiteenzetten.

In het onderzoek zijn verschillende onderzoeksmethodes ingezet:

- 5 sessies met kunstenaars, stakeholders en HvA
- 2 interviews met kunstenaars (naast wekelijkse besprekingen)
- 3 interviews met stakeholders (Rochdale en Stadsdeel)
- 7 interviews met sociale professionals Kolenkitbuurt
- 6 focusgroepen met totaal 23 bewoners over thuisvoelen
- huis-aan-huis enquête onder 54 omwonenden over kunstproject
- enquête onder 53 bezoekers bij de opening van het logeershuisje
- 20 interventies, inclusief voorbereidingen, zijn door ten minste 1 onderzoeker (participatief) geobserveerd
- 15 dagen participatieve observaties van interventies en van buurt waarbij tenminste 75 bewoners gesproken zijn over het project en de buurt. Registraties hiervan zijn gecodeerd en geanalyseerd;
- enquête onder 3 deelnemers van Kippenklub
- 1 werkconferentie voor 140 professionals en studenten
- 3 onderzoeken van Minor Kunst in de Wijk studenten op basis van interviews met bewoners, kunstenaars en sociale professionals.

Om het thuisgevoel van bewoners in de Kolenkitbuurt in kaart te brengen zijn er 6 focusgroepdiscussies met in het totaal 23 niet in bij Cascoland actieve bewoners gehouden. Voordeel van discussie is dat er meningen worden gevormd die beargumenteerd worden, nieuwe informatie ontstaat en thema's aan de orde komen die in de groep spelen. Om de discussie te 'ontlokken' is een impuls nodig. Daarbij is van belang de groep zo min mogelijk te sturen in hun associatieproces. We willen immers hún thuisgevoel, niet het onze. Dat betekent ook zo min mogelijk beleid of wetenschappelijke tekst/termen. Daarom hebben we de deelnemende bewoners gevraagd uit een set van 57 foto's van de buurt, dat beeld te kiezen dat een thuisgevoel oproept, en een beeld dat dat juist niet doet. Deze onderzoekstechniek heet foto-elicitering en wordt gebruikt om informatie van respondenten te krijgen die dicht bij de eigen ervaring/emotie ligt (Harper, Prosser).

De actief deelnemende bewoners worden op moment van schrijven benaderd. Uitkomsten uit deze discussies worden verwerkt in de eindrapportage (verwacht juli 2011).

2. Onderzoeksbevindingen

Dit hoofdstuk presenteert de bevindingen uit het onderzoek. Achtereenvolgens komen aan bod de deelnemer en publiksaantallen van de interventies, de intrinsieke effecten van deelname en het effect op het thuisgevoel. Ook staan we kort stil bij het functioneren van het multidisciplinaire team. De bevindingen worden zoveel mogelijk in termen van successen, knelpunten en opvallendheden samengevat.

2.1 De interventies: chronologische en in publiksaantallen

Om te “landen” in de buurt kozen de kunstenaars ervoor om eerst eenmalige korte acties te verrichten, kennis te maken met de bewoners om vervolgens te werken aan meer duurzame verbanden. In de tabel hieronder worden de verschillende interventies en de (geschatte) deelnemer en bezoekersaantallen per interventie weergegeven.

Tabel 2.1: Participatieoverzicht naar interventie

Periode	Interventie	Bezoekers	Omschrijving
Voorjaar	Voorbereidingen	n.v.t.	Formatie multidisciplinair team; intentie verklaring stadsdeel en Rochdale; selectie kunstenaars
Juli /Augustus	Gele “spreekset”	+/-35	Cascoland voert eerste informele gesprekken in de wijk met bewoners en passanten om de buurt te leren kennen.
September	1 ^{ste} huis Casco	10	Huisje wordt gebruiksklaar gemaakt, grijs geschilderd en tuin open. Eerste contacten met bewoners (komen uit nieuwsgierigheid buurten)
	Tijdelijk restaurant	7	Kennismakingsetentje voor direct omwonenden.
Oktober	Snackbar	70 (+/-45 buurt-kinderen)	In ruil voor een goed idee kregen bezoekers een snack uit het Piggelmeehuisje aangereikt.
	Verlichting en lichtbord	n.v.t.	Het huisje wordt 's avonds bijzonder verlicht en er komt een lichtbord op het dak met daarop aankondigingen / uitnodigingen
	Zwaaien naar de burens	+/- 30 deelnemers	Flashmob middels zwaaien op verschillende plekken in de buurt met wijkprofessionals, kunstenaars, studenten en bewoners. O.a. bij Bos en Lommerweg, de buurttoase en de fietstunnel.
	Zaalvoetbal	16 deelnemers & 25 toeschouwers	Samen met coaches van het Street Soccer Team is er een zaalvoetbaltoernooi voor kinderen uit de buurt georganiseerd in één van de huisjes. Feestelijke en uitbundige evenement voor kinderen en ouders.
	Artist in residence	n.v.t.	Huisje nr 9 wordt bewoond door Portugese kunstenaar / onderzoeker voor een periode van XXXXX maanden.
November	Lichtklub 1	15 deelnemers	Met voorbijgangers werden woorden van licht gevormd en gefotografeerd.
	Voorlichting/werving Lichtklub en Kippenclub	20 bezoekers (9 potentiële leden)	Op straat en in het huisje werd informatie gegeven en bewoners uitgenodigd om lid te worden.
	Lichtklub 2 St Maarten	15 moeders en kinderen	Lampionnen maken voor 11 november.
December	Lichtklub 3	+/- 20 toeschouwers + 4x stroom	Met een lichtsculptuur in de vorm van een huis werd door de studenten van de HvA en de kunstenaars op verschillende plekken in de buurt gekeken hoe bewoners hierop reageerden, en werd men uitgenodigd om lid te worden van de Lichtklub.

	Opening Kippenhokken	+/- 50 bezoekers (inclusief 10 beheerders)	Feestelijke sleuteloverhandiging.
Januari	2de huis voorbereiden	n.v.t.	Het tweede huisje ombouwen tot een logeerhuis voor de buurt.
	Overleg en begeleiding Kippenklub	8	Actieve begeleiding en overleg met Kippenklub leden over verzorging van de dieren en het samenwerken mbt beheer.
	Werkconferentie Culturele interventies	140	Presentaties in werkconferentie "Culturele interventies, waarom juist nu?" van Lectoraat Burgerschap en Culturele Dynamiek van HvA.
Februari	Opening logeerhuisje (2X)	55 bezoekers	Feestelijke opening en inschrijving voor logeerhuisje op nr 6
	Lichtklub in Speeltuinvereniging	+/- 40 deelnemers	Vorbereidingen film Lichtklub en clubs in speeltuinvereniging
	Facilitatie inburgeraars	25	2 vrouwengroepen volgen inburgeringscursus in huisje nr. 6 en brengen de Kolenkitbuurt in kaart middels foto's, visualiseren vreemde Nederlandse uitdrukkingen.
	Spreekuur	? onbekend??	Dagelijks spreekuur voor inschrijvingen en aanmeldingen logeerhuis
Totaal	20 interventies	+/- 585* deelnemers/ bezoekers	

* Dit is het aantal deelnemers, bezoekers en toeschouwers samen. Het feitelijke toeschouwer aantal ligt hoger omdat niet bij alle interventies een inschatting van het aantal voorbijgangers mogelijk was (zoals bijvoorbeeld bij de zwaaiactie).

Naast deze interventies heeft de dagelijks zichtbare aanwezigheid en bedrijvigheid van de kunstenaars een continue stroom van toeschouwers en bezoekers gegenereerd: Naar voorbijgangers wordt standaard gezwaaid, vanaf het begin komen buurtbewoners regelmatig even langs voor een praatje, of wordt er ingeschreven voor een Kippenklub of logeerhuis. Het is opvallend hoe de kunstenaars steeds hun agenda afstemmen op de buurt: Openingen en interventies vinden op momenten plaats dat de meeste buurtbewoners kunnen, en voor iedereen die dan niet kan staat de deur altijd open om op een ander moment aan te melden of informatie te krijgen. Gemiddeld komen er elke week 20 bezoekers spontaan langs bij het huisje. Zo kwam het ook dat er uiteindelijk te veel bewoners zich voor de Kippenklub hadden aangemeld.

Toch blijkt participatie in de Kolenkitbuurt geen vanzelfsprekend gegeven: niet alleen omdat het een Nederlandse wijk betreft (Nederlanders reageren een stuk terughoudender op kunstprojecten dan Cascoland in andere landen gewent is), maar ook omdat deze bewoners nauwelijks bekend zijn met het fenomeen "kunst" zoals hier aangeboden. "*Het is hier wat dat betreft duidelijk geen Westerpark*", aldus Fiona de Bell (interview 9 februari 2011). Daarbij komt dat niet iedereen even vrij is om deel te nemen aan publieke interventies, zoals sommige Moslim vrouwen die geen toestemming krijgen van hun man, bewoners die simpelweg geen tijd of teveel problemen aan hun hoofd hebben.

Cascoland heeft op verschillende momenten de bewoners geïnformeerd over haar interventies en participatie opgang willen brengen. Hiervoor zijn meerdere kanalen gebruikt: Informatiemiddagen; website; lichtbalk op huisje; flyers; mensen op straat aangesproken (bijv. tijdens werving Kippenklub); via stadsdeelkrant; de kunstobjecten en interventies zelf; mond tot mond reclame; en daarnaast werden bij acties passanten actief uitgenodigd om

aan te sluiten / te komen kijken. Dit heeft geresulteerd in de volgende participatievormen onder bewoners en ander publiek:

Tabel 2.2: Participatieoverzicht naar type deelnemer en publiek

Participatierol	Interventie	Toelichting
1. Passieve toeschouwer (alle bewoners van Kolenkitbuurt en passanten)	Alle interventies en in het bijzonder: Verlichte Piggelmeehuisje nr. 9, Lichtklubs, Zwaaiactie, Wintertuin, artist in residence	Omwonenden en voorbijgangers die zonder moeite te doen, dingen meekrijgen van het project
2. Actieve toeschouwer (>371 bewoners en passanten)	Alle interventies en in het bijzonder: Verlichte Piggelmeehuisje nr. 9, Lichtklubs, Zwaaiactie, Wintertuin, Snackbar	Omwonenden en passanten die op aankondigingen en interventies afkomen, en soms spontaan meedoen.
3. Geïnteresseerde (+/- 75 bewoners)	Informatiedagen Kippenklub, logeershuis en Lichtklub & continue stroom van nieuwsgierige buurtbewoners en passanten	Bezoekers die zich actief laten informeren over het project / Cascoland.
4. Raadgever (+/-100 bewoners)	Gele stoelenset, Zaalvoetbal, Snackbar, Buurtrestaurant, observaties in de wijk van studenten	Bewoners en bezoekers die ideeën / informatie geven over de buurt
5. Deelnemer éénmalige actie (+/- 25 bewoners)	Zaalvoetbal, buurtrestaurant, Lichtklub St. Maarten	Deelnemers die zich vooraf aanmelden.
6. Deelnemer interventie langere periode (+/- 40 deelnemers)	Lichtklub in Speeltuinvereniging, Logeershuis	Deelnemers die meerdere malen meewerken met kunstenaars.
7. Deelnemer + beheerder lange termijn (+/- 15 bewoners)	Logeershuis , Kippenklub	Deelnemers schrijven zichzelf in en committeren zich aan zorg / beheer.

Successen:

Bereik, ontmoeting, enthousiasme, buurtverhalen

1. Veel bewoners en passanten hebben op verschillende manieren kennisgemaakt met Cascoland. Uit huis-aan-huis enquête onder 54 bewoners blijkt dat 63% op de hoogte is van de interventies, waarvan 11% daadwerkelijk actief heeft meegedaan en 9% het leuk vond om te kijken, en 24% zou een volgende keer mee willen doen. Vooral bewoners die niet direct bij de huisjes wonen, maar aan de andere kant van de Bos en Lommerweg hebben minder van de interventies mee gekregen (71% is niets opgevallen);
2. Op interventies komen vooral veel bewoners af, en daarnaast mensen buiten de wijk (vaak op uitnodiging en uit netwerk van Cascoland, of bewoners elders uit (Nieuw) West die onderweg van/naar het Bos en Lommerplein de huisjes passeren). In ieder geval worden relatief veel mensen bereikt (tenminste 585 bezoeken);
3. De interventies genereren veel enthousiaste en nieuwsgierige reacties van bewoners en voorbijgangers. Bij alle geobserveerde interventies zijn bewoners gespot die af kwamen op de vrolijke en levendige sfeer en vragen stelden over wat er plaatsvond. Vooral kinderen en ouders doen regelmatig enthousiast mee;

4. Verschillende bewoners (+/-20 per week) en instanties zoals corporatie Eigenhaard en stichting Buurtparticipatie weten Cascoland te vinden voor samenwerking naar aanleiding van de interventies (voor bijvoorbeeld inburgeringscursus in logeershuis, buurtmoeders maken lampionnen met Lichtklub op 11 november);
5. Alle acties betroffen groepsinterventies die niet specifiek op een bepaalde doelgroep waren gericht, waardoor bij elke gelegenheid verschillende buurtbewoners bij elkaar gebracht zijn. De samenstelling was steeds anders, maar in de meeste gevallen was er een mix van zowel Marokkanen als Turken, autochtonen en Hindoestanen, zowel kinderen als volwassenen, mannen en vrouwen. Net als in de buurt waren de Marokkaanse gezinnen vaak in de meerderheid;
6. Bewoners hebben Cascoland van veel kennis van de wijk en de mensen voorzien, middels briefjes en vele gesprekken;
7. Cascoland speelde snel in op suggesties en ontwikkelingen in de buurt. Soms was er binnen een week een actie georganiseerd. Door continue aanwezigheid, flexibiliteit en een verscheidenheid aan zowel korte acties als tijdelijke en meer duurzame interventies, is op verschillende manieren geëxperimenteerd met tijdelijkheid en verbinding;
8. De overgang van eenmalige acties naar de clubs is een eerste stap geweest in het creëren van meer betrokkenheid onder bewoners. Zij worden duidelijk, maar ook zorgvuldig naar zelfbeheer begeleid door de kunstenaars.
9. Moeders uit de buurt waarderen het feit dat er vooral voor kinderen iets te doen is: voetbal, het verzorgen van de kippen. Dat vinden zij heel belangrijk en gezellig;
10. Locatie van huisjes is aan doorgangsroute naar Bos en Lommerplein en daardoor continue stroom aan voorbijgangers = publiek.
11. Het merendeel van de bezoekers van het logeershuisje (75% van de 55 bezoekers) wilde graag gebruik maken van het logeershuisje en daarvoor ook samenwerken met andere buurtbewoners.

Knelpunten:

Bewonersbetrokkenheid

1. De bewoners stelden zich aanvankelijk weinig proactief op. Echter een duidelijke uitnodiging om zelf ook interventies te bedenken, op te pakken of te coproduceren is er vanuit het collectief nog niet geweest;
2. Behalve beheer wordt er (nog) geen regie of andere proactieve rol toegekend aan bewoners. Er zijn geen uitnodigingen om zelf interventies te bedenken, en ook bij de vormgeving hebben zij nauwelijks meebeslis rol;
3. Bepaalde bewonersgroepen zijn nog nauwelijks betrokken geweest in het project: zoals jongeren, (oude) autochtonen en studenten;
4. Project is nog weinig zichtbaar aan zuidkant van Bos en Lommerweg (10 van de 14 bewoners die daar is geënquêteerd had niets gemerkt);
5. Deelname betekent ook zichtbaar zijn in de publieke ruimte voor deelnemers. Bovendien betreffen het vrij ongebruikelijke acties, iets waar niet alle bewoners en passanten op zitten te wachten (denk aan Islamitische vrouwen die dit niet mogen van hun man of gemeenschap);
6. Een deelnemer (is inmiddels gestopt) van de Kippenklub geeft aan dat het verzorgen van de kippen een individueel proces is waarbij er te weinig interactie wordt gefaciliteerd door de kunstenaars in de vorm van een maandelijks overleg of andere gezellige aangelegenheden.

7. Het kost de kunstenaar ontzettend veel tijd en energie om bewoners erbij te betrekken: een flyer alleen is nooit voldoende: uit huis-aan-huis enquête blijkt ook dat 37% aangeeft niet op de hoogte te zijn van de aanwezigheid van het project.
8. Continue aanwezigheid en bereikbaarheid lijkt van cruciaal belang.

Opvallendheden:

1. Typerend voor de rol van de bewoners is dat zij het eerste halfjaar vooral hebben geconsumeerd, in de breedste zin van het woord: De verschillende acties en uitnodigingen zijn goed ontvangen, en bewoners hebben daar zelf weinig voor hoeven doen. De kunstenaars hebben dit expres zo aangepakt omdat zij eerst vertrouwen wilden wekken bij de bewoners als nieuwe partij in de buurt en kennis wilden laten maken met kunstprojecten;
2. Bewoners komen in wisselende getallen af op de hartelijke uitnodigingen: Hoe meer duidelijkheid en bekendheid over de activiteit en de rol van publiek hoe meer aandacht de interventies krijgen van de bewoners. Zo bleek de Lichtklub lastig op gang te komen (in de zin van bezoekersaantallen) mede door de subtiele maar ook vage en onduidelijke uitnodiging. In dit deelproject hadden de kunstenaars niet voor ogen om grote groepen bewoners te laten participeren, maar verwondering bij een enkeling te genereren. Het effect van een dergelijke aanpak is moeilijk zichtbaar te krijgen. De Lichtklub is inmiddels aangehaakt bij de speeltuinvereniging en daar wordt nu door verschillende deelnemers samengewerkt aan een documentaire.

2.2 Intrinsieke effecten Kolenkitproject

Naast het onderzoek naar verschillende vormen van participatie is ook gekeken naar intrinsieke effecten die de verschillende interventies genereerden onder bewoners en overige deelnemers en toeschouwers.

Successen:

plezier, nieuwsgierigheid, activering, waardering

1. Er wordt zichtbaar plezier beleefd: Over het algemeen worden de interventies door bezoekers getypeerd als leuk en gezellig: De enthousiaste, open en positieve houding van Cascoland brengt een hele aangename sfeer teweeg waarop bezoekers heel positief en vragend reageren. Vaak is er een feeststemming bij de opening van nieuwe elementen van het project en is er iets lekkers te eten of te drinken. Er wordt gezamenlijk naar iets gekeken en hierdoor ontstaan er positieve uitwisselingen tussen de bezoekers onderling en de kunstenaars;

Een beheerder en haar kinderen die zich op de wervingsdag opgaven voor de Kippenklub geven aan dat ze het over niks anders meer hebben thuis (uit observatieverslag Ben Eggink, december 2011)

2. Positief effect op buurtbeleving: 83% van de bezoekers van de opening van het logeershuis en 65% van omwonenden gaven aan dat de aanwezigheid van Cascoland de buurt een stuk leuker maakt. Bewoners zijn overigens relatief positief over hun buurt in vergelijking tot bezoekers van buiten de buurt (0% van bewoners en 33% van bezoekers van elders vinden de buurt onaantrekkelijk om in te wonen)

“Dit is goed voor de sfeer in de buurt, mensen komen kijken naar wat er gebeurt op het plantsoen en maken een praatje met elkaar.” (deelnemer Kippenklub)

Zelfs 48% van de omwonenden die niet mee hebben gedaan en ook niet voornemens zijn dit te gaan doen, hebben de indruk dat dit project een positieve weerslag heeft op de buurt (43% heeft geen mening). Hieruit blijkt dat het project ook wordt gewaardeerd door mensen die er niet aan willen deelnemen. Bovendien viel op dat alle bezoekers van het logeershuisje die de buurt onaantrekkelijk vonden, van mening waren dat dit project de buurt een stuk leuker maakt;

3. Nieuwsgierigheid brengt dialoog op gang: Op verschillende ongewone interventies zoals de zwaaiactie, de Lichtklub en het zaalvoetbaltoernooi, komen mensen met vragen af die zij aan elkaar en aan de kunstenaars stellen: *“Wat zijn jullie aan het doen?”*, *“Is dat huis niet veel te klein voor voetbal?”*. Soms wordt er alleen van een afstandje gekeken of gegluurd, maar regelmatig komen ook bewoners aankloppen bij de huisjes om te vragen of er nog iets gaat gebeuren. Bij bezoekers die speciaal op een evenement afkomen lijkt het verwonderingseffect het grootst: 60% van de bezoekers van het logeershuisje vindt de interventies van Cascoland verrassend, slechts 20 % van omwonenden die het project hadden gezien waren verrast;
4. Deelname werkt positief activerend: Twee dames die nu het logeershuis beheren zaten eerder werkloos thuis. Deelnemers van de Kippenklub geven aan dat meedoen voor hen afleiding betekent van de dagelijkse problemen, dat zij nu meer het huis uit komen ondanks het koude winterweer. Volgens één van de dochters kwam haar moeder door ziekte haar huis niet meer uit, maar door het aanstekelijke enthousiasme van haar kinderen kon ze het niet nalaten om zich toch aan te melden voor de Kippenklub.
5. Deelname blijkt ook empowerend te werken:

“Ik heb veel vertrouwen omdat het lukt en het goed gaat, maar ook omdat ik snel bij Fiona terecht kan met vragen.(..) Als ik bij de kippen ben geweest voel ik me blij, ik wil graag meedoen, iets leren, daar word ik sterker van ” (interview deelnemer Kippenklub)

Voor een andere beheerder is het feit dat ze vroeger zelf op een boerderij woonde de reden om mee te doen, hierdoor zegt ze al veel te weten over het verzorgen van kippen.

6. De Kippenklub brengt positieve herinnering aan het land van herkomst voor verschillende deelnemers. De Marokkaanse dame heeft zich ingeschreven omdat de activiteit haar doet denken aan haar jeugd in Marokko waar ze woonde op een boerderij en ook kippen verzorgde:

“Het maakt me blij en het doet me denken aan vroeger toen ik ook kippen had.” (uit observatieverslag Ben Eggink, januari 2011)

7. Het project is volgens ouders goed voor kinderen: Door de Kippenklub leren kinderen de geur van de kip, het verzorgen etc. De eerste acties van Cascoland waren bovendien leuk voor kinderen en sommige moeders vinden het jammer dat er nu niets meer speciaal voor kinderen wordt georganiseerd;
8. Wederzijdse waardering: Uit nagenoeg alle observaties blijkt dat de integere, positieve en betrokken wijze van interacteren met de buurt enorm wordt gewaardeerd door de bewoners. Opvallend aan de werkwijze van Cascoland is de open en zeer hartelijke manier waarop zij in de buurt beweegt. Er straalt een enorm respect en oprechte interesse uit naar bewoners en er wordt altijd tijd gemaakt voor

een praatje. Het resultaat is veel blije gezichten. Je ziet dat de mensen zich gewaardeerd voelen, dat zij de aandacht waarderen.

Dit gebeurt ook tijdens interventies, waardoor bewoners regelmatig spontaan helpen bij het uitvoeren: groente schillen voor de snackbar, warme chocolademelk schenken aan bezoekers van de Wintertuin, mee helpen bij het in kaart brengen van de parels in de buurt (door studenten) en andere buurtbewoners inlichten over activiteiten. Bewoners tonen regelmatig hun dankbaarheid: bedanken de kunstenaars veelvuldig, brengen zelfgebakken cakes en andere lekkernijen, plastic bloemen voor in het huisje.

9. Bewoners worden gehoord en serieus genomen: Van Marokkaanse hangjongeren tot oude Jordanezen: Velen hebben hun verhaal over de buurt en wat hen beweegt, en wat zij graag zouden willen. Dit is de basis geweest voor verschillende interventies. Zo was de Wintertuin een idee op basis van de klacht van buurtbewoners over het braakliggende terrein op het Jan van Schaeffelaarplantsoen. Het logeershuis een reactie op de krappe woningen en de Kippenklub op de behoefte op interetnisch contact.

Knelpunten:

Betrokkenheid bewoners, impact interventies

1. Het binden van bewoners aan het project blijkt een proces waarvoor geduld is vereist: Na zes maanden zijn er slechts een handje vol bewoners actief betrokken bij het project;
2. Niet iedereen is enthousiast: 43% van de bewoners gaf aan dat zij niet betrokken willen worden bij project, en er ook geen meerwaarde in zien voor de buurt. Twee bewoners gaven zelfs aan dat zij dit soort dingen liever niet willen in hun buurt. Zij zien liever dat er geïnvesteerd wordt in het oplossen van hun problemen dan in kunst.
3. Niet alle interventies ontvangen veel respons: vooral bij de Lichtklub kwam na verschillende pogingen slechts één deelnemer die daadwerkelijk actief werd. Soms ligt het aan de vorm van de interventies (ontoegankelijk), soms aan het weer (zijn er wel voldoende mensen op straat), soms aan de manier waarop de interventie wordt aangekondigd (Op de zwaaiactie kwamen minder mensen af dan verwacht omdat deze kort van te voren via email was verspreid). Met andere woorden, het zijn preciaire processen waarvan de slagingskans van vele verschillende, deels oncontroleerbare factoren afhangt, en dit maakt hen kwetsbaar;
4. Vooral op deze korte termijn is het moeilijk de impact van alle interventies te meten. Bijvoorbeeld: De aanwezigheid van de Portugese artist in residence, is de eerste maanden weinig zichtbaar. Het huisje op nummer 9 wordt bewoond en 's avonds op speciale wijze verlicht, maar verder is niet duidelijk herkenbaar dat er een kunstenaar in het huisje aanwezig is.

2.3 Thuisvoelen in de Kolenkitbuurt

Er zijn in totaal 23 respondenten in groepsverband gesproken. Allen waren niet actief in een project van Cascoland. Hierbij is een afspiegeling van de culturele samenstelling van de buurt benaderd. Zo is tachtig procent allochtoon waarbij Marokkanen de grootste groep vertegenwoordigen, naast Turken en Hindoestanen (zie bijlage 3: beschrijving respondentengroepen). Het streven een afspiegeling van de buurt te krijgen, en de keuze de groepen samen te stellen via bestaande contacten leidde tot enigszins cultureel homogene focusgroepen. Nadeel hiervan kan zijn verleiding tot consensus denken en minder diversiteit

in standpunten binnen één groep (maar niet tussen de groepen). Voordeel bleek dat in de veilige omgeving van bekenden makkelijk een mening werd uitgesproken en er meer diepgang mogelijk was op gekozen onderwerpen. Dit is ook terug te zien in de resultaten. Mogelijk kunnen er ook parallellen getrokken worden met kenmerken van respondenten. Die mogelijkheid moet achteraf gezien worden.

Het is bij aanvang van de discussies niet altijd voor iedereen meteen duidelijk wat thuisgevoel is, of wat het voor hen is. Toch blijkt uiteindelijk bijna iedereen er hele specifieke ideeën over te hebben (en over de buurt) en komen er verhalen die goed illustreren wat thuisgevoel met hen doet. Zoals een van de Borstblok bewoners zei: 'Ik zou best wat willen doen [voor de buurt. HR], maar dan moet ik me thuis voelen'. Van alle respondenten zegt driekwart zich thuis te voelen in de Kolenkitbuurt. Het overige kwart ontkent zich thuis te voelen, zegt zich 'niet meer' thuis te voelen, of stelt dat 'het beter kan'. Dit sluit aan op de resultaten van de enquêtes: 57% van de bezoekers van het logeershuis en 74% van de omwonenden geeft aan dat de buurt een fijne plek is om te wonen.

We vatten de bevindingen met betrekking tot het thuisgevoel samen door achtereenvolgens te kijken naar de elementen die thuis voelen positief en negatief beïnvloeden. We sluiten af met opvallendheden.

Beïnvloeden thuisgevoel positief:

1. Voorzieningen worden het vaakst positief beoordeeld (12% van positieve associaties) in samenhang met thuis voelen in de buurt omdat, zoals een respondent zegt: "Je hebt de winkels op loopafstand. Dat zou ik missen. Dat heb je nergens, niet zó."
2. Eigen woning is in eerste instantie waar bewoners zich vaak thuis voelen in de Kolenkitbuurt. De fysieke omgeving wordt even vaak positief genoemd, maar bij een van de vier blijkt dat te gaan om de eigen straat en het aangezicht van de eigen woning. Opmerkelijk is dat de meningen over de eigen woonsituatie erg variëren. Waar Marokkaanse vrouwen en mannen vaak hun woning te klein vinden, maar niet weg willen vanwege hun contacten in de buurt, legt een autochtone bewoner het precies andersom uit: "Met de buurt heb ik dus niks, maar mijn eigen woning is perfect."
3. Bekend & vertrouwd is de buurt voor veel van de respondenten (8% van de positieve associaties), die gemiddeld een woonduur van 21 jaar in de Kolenkitbuurt hebben. Zo wezen ze o.a. het Cruiffcourt (5x), de Kolenkitkerk (2x) en de markt op het Bos&Lommerplein (1x) aan als landmarks in de buurt. Zoals een vrouw uit de Buurtoase groep de Kolenkitkerk omschrijft: "Als je hem ziet, denk je: ik ben thuis. Dan voel je je veel steviger." Ook werd eenmaal het mozaïek kunstwerk bij het viaduct Leeuwendalersweg geassocieerd met vertrouwdheid, maar dan vertrouwdheid met het land van herkomst (Marokko).
4. (Interetnisch) contact is een veelbesproken onderwerp en leeft onder alle groepen. Al wordt het lang niet altijd positief ervaren in de dagelijkse gang van zaken, de respondenten duiden prettig contact als essentieel voor het thuisgevoel in de buurt. Er is geen ander thema dat zo breed gedragen wordt door de respondenten en zo ruim vertegenwoordigd is in het gekozen materiaal. Onder contact wordt verstaan: contact met buurtgenoten, ontmoeten, interetnisch contact, samen leven, op de

hoogte zijn, geaccepteerd worden, normen en waarden en betrokkenheid bij de buurt. Bij contact worden sociale, culturele en religieuze activiteiten belangrijk geacht, waarbij de ontmoetingsfunctie ook wordt genoemd. Het contact in positieve zin betreft meestal de eigen culturele groep; over de interetnische contacten praten de respondenten veelal in negatieve zin. Maar er zijn ook positieve geluiden gehoord over interetnische contacten: respondenten vertellen dat ze met burens van andere afkomst lekkernijen uitwisselen met feestdagen of zij komen bij elkaar op de thee. Een autochtone respondent vertelde dat hij bijval kreeg van Turkse omwonenden toen hij eens een jongen op ongewenst gedrag aansprak.

Een van de Turkse jongens heeft neutraal gebied gevonden op het Cruiffcourt. "In de Kolenkit is er misschien wel een conflict tussen allochtonen en autochtonen. Maar we hebben de voordeel van deze veldjes. Ik speel er vaak tegen Nederlandse jongens."

5. Ook veiligheid is voor de respondenten belangrijk voor hun thuisgevoel. Uit de gesprekken blijkt echter dat dit gaat over het belang dat ze hechten aan de aanwezigheid van de politie in de buurt. Met name vrouwen, maar ook mannen, geven aan zich regelmatig onveilig te voelen in de buurt. Zo zegt een autochtone bewoonster: "Echt onveilig voel ik me niet, want ik ga nooit alleen weg, ik ben altijd met Bertus. Alleen 's avonds een blokkie lopen, of een brief posten zou ik niet durven." Door verschillende bewoners wordt het viaduct bij het Lidewijdepad als een plek aangewezen waar ze zich niet veilig voelen. Veiligheid krijgt het vaakst (6x) de hoogste prioriteit toegeschreven om zich thuis te voelen in de buurt.

Beïnvloeden thuisgevoel negatief:

1. Onderhoud van de publieke ruimte wordt het vaakst beklagd (13% van negatieve associaties). Op nr. 1 staat vuil op straat. Daarnaast wordt graffiti een aantal keer genoemd als iets waarbij men zich niet thuis voelt.
2. Verschil in normen en waarden worden vaak negatief in verband gebracht met thuis voelen in de Kolenkitbuurt (10%). Er wordt regelmatig kritiek geuit op medebewoners die hun vuil niet op de juiste manier weg doen. Daarnaast heerst er onbegrip tussen de verschillende culturen. Zo zegt een Hindoestaanse respondent: "Als wij hand in hand lopen, dan worden we aangekeken. Mag niet hé, bij Turken en Marokkanen. Dan moet de vrouw zoveel meter voor lopen." Sommige autochtone en Hindoestaanse bewoners, die klagen over de gewoontes van Turken en Marokkanen, zeggen vervolgens zich er niets van aan te trekken, anderen voelen zich hierdoor niet vrij om te doen en zeggen wat ze willen. Zoals een autochtone bewoner zegt: "De Hollandse cultuur daar hebben ze maling aan. Wij moeten wel hen begrijpen, maar zij begrijpen ons niet en daar heb ik wel eens een beetje moeite mee."
3. Voorzieningen worden behalve positief, ook negatief in verband gebracht met thuis voelen in de Kolenkitbuurt (10%). Uit de gesprekken blijkt dat dit gaat om voorzieningen waar men geen gebruik van maakt, of zich niet in herkent. Er is sprake van onbegrip voor elkaars gewoontes en voorzieningen. Zo herkennen Islamitische Hindoestanen zich niet in de Turkse Mevlana moskee (de enige moskee in de Kolenkitbuurt). De Turkse jongensgroep herkent zich niet in een etalage met

traditionele Marokkaanse dameskleding. Een autochtone bewoner zegt zich bij de markt niet meer thuis te voelen en die daarom niet meer te bezoeken.

Opvallendheden:

1. **Belang van diversiteit:** er wordt in bijna alle gesprekken, onafhankelijk van de culturele herkomst van de respondenten, geklaagd over een exodus van autochtone bewoners. Zeker de Marokkanen betreuren dit. Zo zegt een Marokkaanse bewoner: "Voor elke Nederlander die hier weggaat, krijg je een Turk, of een Marokkaan. Het is een soort ghettovorming en dat is gevaarlijk voor de toekomst." Een ander: "89 procent is Marokkaan en Turk. Wij moeten meer Nederlanders, dan jij kunt inburgeren. Maar nu jij kan niet inburgeren. Is Marokko." Een Marokkaanse bewoonster: "Ik mis mijn Hollandse bureu. (...) Is leuk, we leren de taal, leren de omgeving, wij leren van hen veel dingen. Wij zijn in Nederland."
2. De stedelijke vernieuwing wordt relatief vaak als niet belangrijk voor het thuisgevoel genoemd (26%). 21% vindt het wel belangrijk. In de gesprekken wordt stedelijke vernieuwing op zich een vooruitgang genoemd voor de buurt, maar men voelt zich vaak niet thuis bij de gang van zaken en het resultaat. Daarbij kan het gaan om de architectuur (Op de vraag waar men zich niet bij thuis voelt in de buurt over de New Kit: "Nou, die nagebootste Pissatoren, dat vind ik zo lelijk"), de inrichting ("Sommige hebben helemaal geen balkon en een raam aan één kant. Daar is echt niet goed over nagedacht.") en de aanpak van de instanties (Een buurtvader: "Er is asbest onderzoek gedaan. Een jaar geleden. Er is asbest gevonden in benedenwoning. En wordt echt niets aan gedaan. Ze wachten tot wordt afgebroken."). Maar ook is als reden gegeven dat de sociale contacten in de nieuwbouw minder zijn. Zo zegt een Marokkaanse moeder: "Waar wij wonen in het nieuwe gedeelte, je hebt geen volksgevoel meer. Dat is Scala. Daar is het zo afgeschermd." Met name de Borstblok bewoners klagen over overlast van de bouwwerkzaamheden. Van geluidsoverlast – 'ongelooflijk kabaal' - tot vuiloverlast. Al met al: "Door de sloop is het een andere wijk geworden. Een puinhoop." Positieve reacties zijn onder andere: "Ik vind vernieuwen wel belangrijk in de buurt. Want deze huizen zijn best oud, allemaal in de jaren vijftig gebouwd." Hij voegt er aan toe dat als er niet gerenoveerd wordt hij zich 'nog steeds thuis zou voelen in de buurt'.
3. Ondanks het feit dat de respondenten niet actief bij de interventies van Cascoland betrokken waren, noemt 39 % kunst en cultuur (waaronder creativiteit) van belang voor hun thuisgevoel. Dan gaat het vaak over de sociale en culturele activiteiten van het buurtcentrum waar ze regelmatig komen. Een Turkse jongen: "Er zijn zoveel leuke dingen die we [jongerencentrum MGT, HR] organiseren. (...) muziek dingen, of iets met film." Een Marokkaanse moeder stelt: "Kunst heeft ook vaak met cultuur te maken. (...) Deze vrouwen willen graag uitjes." De Hindoestanen stellen blij te zijn met de ruimte in het Scalagebouw, waar ze samen komen. Maar het gaat ook over kunst, al is het niet altijd per sé in eigen buurt. Zo zegt een bewoner op de vraag of kunst uitmaakt voor het thuis gevoel: "Voor mij wel. Ik vind het park leuker met de beren, dan zonder." Een ander noemt het mozaïek bij het viaduct: "Dat is mooi, hoe ze het hebben gemaakt, geeft rust." 17 % noemt specifiek Cascoland als factor voor thuis voelen in de buurt. Dat gaat meestal samen met intrinsieke effecten omschreven als: 'het brengt ideeën', 'leuk voor de kinderen, die denken: ik heb iets'.

Ruim 45% zegt echter weer Cascoland niet belangrijk te vinden voor het thuis voelen in de buurt. Daarbij wordt in het gesprek vaak gezegd de activiteiten, kunstenaars, of locatie niet te kennen. Het doet dan ook vermoeden dat het niet belangrijk achten van Cascoland voor thuis voelen samenhangt met een gebrek aan bekendheid ermee. Zoals een jongen van het Turkse jongerencentrum MGT over de Kippenclub zegt: “Ik begrijp eigenlijk de functie niet. (...) Er staat ook geen bordje bij. Dan zou het leuker over komen.”

4. Er waren ook duidelijke verschillen tussen de focusgroepen. Dat is niet altijd af te lezen aan de cijfers, maar wel aan de gesprekken. Zo spraken de Hindoestanen veel over inter-etnisch contact en veiligheid, hadden de buurtvaders het vooral over hoe instanties met hen omgingen en de ‘verloedering’ van de buurt en spraken de Turkse jongens veel over sociale activiteiten, het Cruiffcourt en het imago van de buurt. De vrouwengroep had het vooral over het contact met buurtgenoten, en de bewoners van het Borstblok spraken in tegenstelling tot de anderen over vroeger en over betrokkenheid bij de buurt.
5. Noemenswaardig is nog dat ‘actief in de buurt’ vaak als belangrijke waarde wordt genoemd voor het thuis gevoel (52 %), maar ook relatief vaak als niet belangrijk (22%). Dat wordt niet duidelijk gemotiveerd, behalve dat de personen niet actief zijn. Daarentegen stelt een autochtone bewoner dat als meer mensen zich zouden inzetten voor de buurt, ‘enthousiast zouden zijn’, zij zich meer thuis zou voelen. Een andere bewoner vertelde dat hij zich best in willen zetten voor de buurt, maar zich daar ‘thuis voor moet voelen’.

2.4 Multidisciplinair team

Successen:

Samenwerking, betrokkenheid, projecttrekker

1. Door de samenwerking van kunstenaars, bewoners, corporatie, koers nieuw west, stadsdeel en onderzoeksgroep hebben veel partijen een kijkje in elkaars toko gekregen en geleerd van de “andere” manier van denken;
2. De stakeholders waarderen tussentijdse updates die ook hebben gezorgd voor meer betrokkenheid, omdat de bijeenkomsten ook gelegenheid bood om vragen te stellen en ondersteuning van elkaar te vragen. Zo zijn ook door stadsdeel West en Rochdale communicatiemedewerkers beschikbaar gesteld, en is er tijdig een oplossing gevonden om voortgang van project te waarborgen tot twee maanden na de eerste fase. Betrokkenheid blijkt ook uit feit dat op verschillende momenten medewerkers van stadsdeel en corporaties zijn komen kijken (inclusief directeur) en mee zijn gaan doen aan interventies als de zwaaiactie;
3. In overleg met alle partijen is besloten om het multidisciplinaire team niet sturend te laten zijn om de vloer voor kunstenaars vrij te houden;
4. De keuze voor de kunstenaars is een zorgvuldig traject geweest waar de unanieme keuze voor Cascoland is gekomen;
5. De aanwezigheid van een externe projectleider van Koers Nieuw West zorgde voor verbindingen en aanjagen van het project. Twee cruciale ingrediënten om het mogelijk te maken;
6. Aanwezigheid van een zeer betrokken beleidsmedewerker bij het Stadsdeel maakte dat de kunstenaars zo min mogelijk last hadden van de vele vergunningen obstakels;
7. Betrokkenheid vanuit corporatie is goed zichtbaar en wordt gewaardeerd: directeur komt kijken, communicatieadviseur helpt mee, huizen ter beschikking, aanwezig op vergaderingen.

Knelpunten:

Voortgang, bewoners, vergunningen

1. Rochdale is te laat betrokken geweest bij het project, waardoor zij het gevoel had iets in haar maag gesplitst te krijgen. Hoewel Rochdale bleef "positief kritisch" ten aanzien van het project en wil pas na februari 2011 aangeven óf en op welke gronden zij over zal gaan op verduurzaming van dit project;
2. De onzekere toekomst van het project vormt een risico voor de buurt: Na een halfjaar investeren in het opbouwen van contact en vertrouwen met bewoners worden automatisch verwachtingen geschept die wellicht niet nagekomen zullen worden. De vraag is of bewoners zitten te wachten op opnieuw een tijdelijk project in onzekere tijden van grootschalige herstructurering in de wijk;
3. Bij aanvang van het project bleek het lastig om bewonersvertegenwoordiging te garanderen, buiten de gebruikelijke actieve bewoners uit de buurt om;
4. Vooral bij projecten die ook in de publieke ruimte afspelen zijn vergunningen vaak obstakels en procesvertragend. Het vereist niet alleen actieve betrokkenheid van beleidsmedewerkers die de zaken kunnen oppakken, maar ook veel communicatievaardigheden van de kunstenaars;
5. Door te werken met zoveel verschillende partijen gaat er voor de kunstenaars veel tijd in het geven van updates en uitleg.

2.5 Media aandacht voor de Kolenkitbuurt

Door de aanwezigheid van Cascoland is de Kolenkitbuurt de afgelopen maanden meerdere malen positief in de media gekomen: de zwaaiactie bereikte de stadsdeelkrant en de opening van het logeerhuis bereikte het Parool, en ook op de werkconferentie van de HvA stond het Kolenkitproject centraal. Bovendien bereikt het project door haar locatie langs de doorgangsroute naar het Bos en Lommerplein en samenwerking met bijvoorbeeld de Speeltuinvereniging ook publiek buiten de buurt. Ook zij komen in aanraking met alternatieve geluiden uit de slechtste wijk van Nederland. Uit onderzoek blijkt dat dergelijke aandacht positief werkt op de buurtbeleving van bewoners. Waar eerder het accent lag op "Krachtwijk nummer 1" komen nu positieve geluiden uit de buurt, waardoor het voor bewoners ook makkelijker is om zich te identificeren met- en thuis te voelen in de Kolenkit.

3. De wijkprofessionals aan het woord

Gezien hun dagelijkse aanwezigheid in de wijk is aan verschillende wijkprofessionals om hun mening gevraagd ten aanzien van de buurt, de interventies en het project van Cascoland. Het betroffen een wijkagent, wijkbeheerder van Eigenhaard, medewerker sociaalbeheer Rochdale, wijkmanager van het Stadsdeel, directeur van Turks jongeren centrum MGT, en twee sociaal professionals betrokken bij kerk en moskee in de buurt.

Over de mogelijke rol van kunst en cultuur in het bevorderen van betrokkenheid bij de buurt zijn de meningen onder de wijkprofessionals verdeeld. Allen geven aan dat er tot op heden weinig artistieke projecten hebben plaatsgevonden en dat er weinig animo in de buurt is voor de "traditionele" kunstvormen.

Cascoland wordt over het algemeen heel positief omschreven (door 5 van de 7 die bekend waren met het project); leuk project, kunstenaars zijn professioneel en betrouwbaar en weten goed contact te leggen met de bewoners. Toch is er ook veel scepsis over wat het oplevert. Enerzijds komt dit door onbekendheid met dergelijke interventies en anderzijds de overtuiging onder sommigen dat er eerst gewerkt moet worden aan de problemen waar de bewoners individueel mee kampen voordat er in kunst geïnvesteerd moet worden.

De ondervonden successen en knelpunten in de Kolenkitbuurt en aanbevelingen aan Cascoland van de wijkprofessionals vatten we hieronder samen:

Successen:

Hechte bewonersgroepen, betrokkenheid bewoners

1. Ondanks alle problemen (voornamelijk achter de voordeur) is het een gemoedelijke buurt die zelfs dorps aandoet en waar veel mensen zich thuis voelen. Er is bij verschillende bewoners bereidwilligheid om aan projecten in de buurt deel te nemen;
2. Binnen de verschillende etnische groepen wordt veel sociale verbondenheid en -controle ervaren;
3. Bewoners initiatieven lopen goed, omdat verschillende initiatieven doelgroepoverschrijdend werken;
4. Bewonersoverleg wordt goed bezocht door een diverse groep bewoners. Hoewel dit wel een vaste groep mensen betreft en er weinig sprake is van nieuwe aanwas;
5. Op de hoogte willen zijn van stedelijke vernieuwingsplannen (vooral om te weten te komen wat er met eigen woning en buurt gaat gebeuren) en inzetten op verminderen van overlast in de wijk brengt bewoners bij elkaar;
6. Vooral allochtone vrouwen zijn heel gemotiveerd om te werken aan hun sociale en economische mobiliteit. Zij zijn bereid en actief, willen graag het beste voor hun kinderen, volgen inburgeringscursussen en initiëren huiswerkbegeleiding ed;
7. Wijkprofessionals vinden dat hun aanbod goed aansluit op de behoeftes van de bewoners: taallessen, schuldsaneringsprojecten, voedselbank, huiswerkbegeleiding, sport voor vrouwen, bijeenkomsten voor specifieke groepen als Turkse mannen verbonden aan de moskee etc.

Knelpunten:

Eilandjescultuur, overlast, multiprobleemgezinnen

1. Bewoners groepen leven langs elkaar heen: Waar binnen etnische groepen sterke verbondenheid wordt ervaren is het tegenovergestelde waarneembaar tussen de verschillende groepen.

2. Bewoners ervaren veel overlast van vuil op straat, hangjongeren en gevoelens van onveiligheid;
3. Bij relatief veel bewoners is er een opeenstapeling van problemen achter de voordeur (vaak gerelateerd aan armoede);
4. Bewoners zijn gefrustreerd over de onzekerheden die gepaard gaan met uitstel van herstructureringsplannen. Hierdoor is animo om bijv. bij te dragen aan “schoon, heel en veilig” vrij laag;
5. Veel grote gezinnen wonen in te kleine huizen die slecht onderhouden zijn en waar veel overlast met de bijkomstige frustraties en onbegrip wordt ervaren door burens onderling;
6. Taalbarrières; veel bewoners beheersen de Nederlandse taal niet waardoor communicatie met medebewoners en instanties lastig is.
7. Voor de nieuwe bewoners (kopers en studenten in tijdelijke huisvesting) biedt de buurt geen toereikende voorzieningen (winkels/ horeca) die hen meer zou verbinden aan de buurt;
8. Alle subgroepen willen / hebben aparte ruimtes voor taallessen, bijeenkomsten e.d., en zien elkaar daarin als concurrent (bijvoorbeeld de Turkse mannen en – vrouwengroep die strijden om het gebruik van de buurthuiskamer van Eigenhaard);
9. Veel bewoners hebben passieve opstelling en komen alleen op activiteiten af als zij er iets voor terugkrijgen. De nieuwe focus vanuit de Wijkaanpak: initiatieven worden alleen gesteund als zij ook een activerend element omvatten, stuit op verzet van bijvoorbeeld de buurtvaders die eigenlijk graag een vervangende ruimte willen hebben voor de kraakmoskee waar zij verder met rust worden gelaten;
10. Er zijn teveel losse, onsaamenhangende projecten in de wijk;
11. Er wordt te weinig samengewerkt door de verschillende instanties (concurreren met elkaar);
12. Het culturele aanbod (danslessen, Zidtheater etc) in de wijk slaat niet aan bij de bewoners;

Aanbevelingen specifiek voor Kolenkitproject van Cascoland:

Laagdrempelig, Kolenkitspecifiek, duurzaam, kracht van kunst

1. Link met bewonersinitiatieven;
2. Tijdelijke projecten hebben geen zin. Om echt iets op gang te zetten in de buurt is duurzaamheid noodzakelijk;
3. Laagdrempelig aanbod: Sluit aan op leefwereld van bewoners en begeleid hen in kleine stapjes want “Kunst” is iets heel ongewoons voor de meesten;

“Kunstprojecten kunnen een goede aanwakkeraar zijn om communicatie opgang te brengen; maar in de Kolenkitbuurt denk ik dat we ons veel meer moeten richten op de basis. En dan is kunst misschien een middel. Om met elkaar in contact te brengen, of een middel om iets te verwoorden, maar dat gaat denk ik pas aanslaan als mensen daaraan toe zijn.” (interview medewerker sociaalbeheer Rochdale)

4. Betrokkenheid van bewoners is niet vanzelfsprekend: wanneer er sprake is van multiproblematiek moeten mensen soms letterlijk bij de hand genomen worden om betrokken te worden (extra begeleiding);
5. Maak het nuttig voor bewoners. Het mag niet alleen maar “Kunst” zijn wat men niet weet te waarderen, waar men geen aansluiting bij voelt – bewoners moeten er echt iets aan hebben;
6. Werk samen met “neutrale” partijen zoals scholen in de buurt;
7. Ga uit van de kracht van kunst om op creatieve en ongedwongen wijze bewoners aan te trekken.

8. Bottom up en niet top down werken – nu is het project te top down (initiatief kwam niet van de bewoners) – laat het echt iets specifieks zijn uit de Kolenkitbuurt;
9. Laat bewoners niet alleen iets ontvangen of elkaar ontmoeten, maar vooral ook iets doen;
10. Erkende kracht van Cascoland: werkt vanuit iets positiefs; verbindend; is een afleiding voor dagelijkse zorgen, de persoonlijke en respectvolle benadering van kunstenaars naar bewoners toe wordt zeer gewaardeerd en dit zijn zeer belangrijke zaken voor de buurt.

4. Conclusie & Aanbevelingen

Het zijn woelige tijden, ook in de Kolenkitbuurt waar momenteel 40% van de geplande vernieuwingsopgave stil is gelegd. De vraag “Wat doe je in de tussentijd?” is daarmee relevanter dan ooit, want die tussentijd (periode tussen plan-sloop-realisatie-oplevering) duurt al lang en zal nog jaren duren. Bewoners ondervinden hier veel overlast van zonder dat de uitkomsten van de veranderingen op termijn in hun voordeel hoeven zijn. Immers een groot deel van de huidige bewoners zal uiteindelijk plaats moeten maken voor kapitaalkrachtige starters. Dit brengt veel onzekerheid en ontevredenheid met zich mee.

Opvallend voor de buurt is verder dat het op sommige plekken bijna dorps aandoet door het groen, laagbouw en rustige sfeer. Er is ook een aanzienlijke groep bewoners die heel bereidwillig is en bewonersbijeenkomsten en ander activiteiten bezoekt. Tegelijkertijd weten we dat er relatief veel grootstedelijke problematiek heerst, bewoners in armoede leven, dat er veel werkloosheid en schooluitval is. Verder wordt de buurt getypeerd door de aanwezigheid van sterk naar binnen gerichte groepen (Marokkaanse mannen, Hindoestaanse vrouwen, oud Jordanezen etc.) die weinig onderling uitwisselen, elkaar eerder beconcurreren als het gaat om voorzieningen en relatief veel onbegrip hebben voor elkaars leefgewoonten. De afgelopen jaren is er ongelooflijk veel geïnvesteerd in deze wijk op sociaaleconomisch gebied door een legioen aan welzijnswerkers, corporaties, gemeentelijke instanties e.d.. Vaak kortstondige doelgroepspecifieke projecten zonder dat daar een verbindende gebiedsvisie aan ten grondslag lag. Dit inzicht is bij verschillende stakeholders bekend en een nieuw tijdperk van focus en verbinding is afgekondigd. Het is in deze context waar Cascoland haar community art project begon.

Werkwijze Cascoland:

De werkwijze van Cascoland kan worden getypeerd als nieuwsgierigheidwekkend, beeldend, in openbare ruimte, betrokken, intensief, flexibel, maatwerk, kleinschalig en bovenal respectvol en hartelijk. Op basis van de verhalen uit de buurt, bedenken zij een beeld of actie die zij op professionele wijze vormgeven.

Er is in de eerste periode duidelijk eerst geïnvesteerd in vertrouwen en kennismaking met de buurt door regelmatige zichtbaarheid, flexibiliteit en sociale vaardigheden. Dit was ook nodig om te kunnen landen, en de bewoners te laten wennen aan deze nieuwe kunstpraktijken.

Het blijken ook kwetsbare interventies die niet allemaal even veel respons genereren. Vooral in de afgelopen twee maanden is er echter een duidelijke stijgende lijn in betrokkenheid van bewoners zichtbaar dankzij het Logeerhuis, de Kippenklub en de verhoogde interventie frequentie. Toch is er nog een aanzienlijke groep in de buurt (37%) die aangeven niet bekend te zijn met het project dat voor hun raam plaatsvindt. Er is met andere woorden ook bij dit project een groep bewoners die niet worden bereikt.

Impact op thuisvoelen en andere intrinsieke effecten van project:

Aan de culturele interventies van Cascoland wordt zichtbaar veel plezier beleefd door de deelnemende en toekijkende buurtbewoners. Ook is er een positief effect op de buurtbeleving van de bevroegde bewoners. Een aantal actieve deelnemers geven aan zich positief geactiveerd te voelen; bewoners voelen zich serieus genomen. Verder valt op dat bewoners met verschillende achtergronden elkaar ontmoeten. De interventies brengen een dialoog opgang tussen bewoners en kunstenaars, onder meer over kunst en maken de bewoners op die manier meer vertrouwd met deze kunstvorm. De bevroegde bewoners geven aan bij het contact met de kunstenaars een wederzijdse waardering te voelen.

Thuisvoelen in de Kolenkitbuurt:

Het is te vroeg om op basis van de resultaten conclusies te trekken, zeker omdat deze nog geen ervaringen van actief bij de interventies van Cascoland betrokken respondenten betreffen. Wel kunnen we noemen wat opvalt. Belangrijk voor het thuisgevoel – en vaak door de respondenten genoemd – zijn de lokale voorzieningen, de eigen woning, de bekendheid met de buurt (respondenten wonen vaak al heel lang in de Kolenkitbuurt), prettig contact met burens en andere wijkbewoners en veiligheid.

Kunst en thuisvoelen

Kunst/cultuur worden door bijna veertig procent van de respondenten van de foto-elicitering belangrijk geacht voor het thuisgevoel. Cascoland specifiek wordt door bijna de helft niet belangrijk geacht, met de kanttekening dat de respondenten daarbij vaak aangeven niet te weten wat het is. Bijna een vijfde vindt de activiteiten van Cascoland van belang voor hun thuisgevoel. Zij schrijven er intrinsieke waarden aan toe, zoals 'het brengt ideeën' en 'dan denken de kinderen ik heb iets'. Ook reeds gesproken actieve respondenten spreken van een positief effect op het thuisgevoel en zeggen zich sterker te voelen door deelname.

Multidisciplinair team:

Het project was een pilot voor veel stakeholders. Samenwerken met elkaar en met kunstenaars was nieuw. Dit maakte dat partijen als Stadsdeel West en Rochdale zich niet op de voorgrond plaatsten maar de kunstenaars ruimte wilden geven. Voor een community art project heeft Cascoland relatief veel aandacht en betrokkenheid weten te genereren binnen het stadsdeel en corporatie, mede door vertegenwoordiging van deze partijen in het team. Door tijdige terugkoppelingen kon er bovendien snel geanticipeerd worden op risico's en werden die gezamenlijk opgepakt.

Aanbevelingen (in willekeurige volgorde):

1. Flexibiliteit en duurzaamheid is belangrijk: kunstenaars moeten langdurig aanwezig zijn, maar invulling afstemmen op behoefte van bewoners.
2. De buurt is in verandering, er zullen steeds meer tijdelijke bewoners komen en dit vraagt om steeds nieuwe impulsen;
3. Werk met kunstenaars met sterke sociale vaardigheden: die sensitief zijn voor wat er speelt bij verschillende bewoners en een dienstbare houding hebben ten aanzien van de buurt;
4. Er is geen ander thema dat zo breed gedragen en ruim vertegenwoordigd is in de gesprekken over thuisvoelen als 'contact'. Uit de gesprekken blijkt dat sociale activiteiten en diens ontmoetingsfunctie een rol spelen in dat contact en ook de band met de burens van belang is. Interetnische contacten zijn vaak een knelpunt. Tegemoetkomend aan het belang dat bewoners hechten aan prettig interetnisch contact zou er meer gericht gewerkt moeten worden aan het leggen van dwarsverbanden tussen groepen in de buurt. Ook de culturele interventies kunnen daarin een rol spelen.
5. Doorgang van het project is wenselijk omdat de basis van vertrouwen onder bewoners nu lijkt te zijn gelegd en het moment daar is om duurzame verbindingen te sluiten en eigenaarschap over te dragen;
6. Er zijn nog verschillende groepen niet bereikt zoals de studenten uit het Zuidkwadrant. Zij, en andere tijdelijke bewoners zullen in aantal toenemen dus lijkt het voor de hand te liggen om hen ook te betrekken;
7. Werk naast de open uitnodigingen ter plekke en mond-tot-mond reclame aan een steviger communicatieplan naar bewoners toe en maak bijvoorbeeld meer

gebruik van social media: nu zijn er nog veel bewoners die niet door hebben dat er iets gebeurt;

8. Door het werken met een multidisciplinair team waarbij alle stakeholders vanaf het begin betrokken zijn, kan een project sterker gefundeerd worden in de buurt, makkelijker verbindingen leggen met andere initiatieven, aansluiten op bestaande ontwikkelingen, makkelijker manoeuvreren bij obstakels ten aanzien van regelgeving, beleid e.d., en kan er door verschillende partijen van elkaar geleerd worden;
9. Dergelijke projecten hebben duidelijk een trekker en aanjager nodig om de partijen bij elkaar te brengen en blijven te betrekken. Want verregaande samenwerking bleek nog geen vanzelfsprekend gegeven;
10. Uiteindelijk zijn het ook hele kwetsbare interventies geweest wat maakte dat we als onderzoekers terughoudend zijn geweest in het interviewen en enquêteren van bezoekers. Hierdoor zijn veel minder effecten gemeten dan gehoopt. Bovendien zijn bij dergelijke projecten vooral ook effecten op de lange termijn interessant. Daarom is aan te bevelen om, mocht het project worden voortgezet, na een volgende periode weer een effectmeting te doen.
11. Ten slotte is het belangrijk om in ogenschouw te nemen dat culturele interventies geen sociale trajecten kunnen vervangen om armoede te bestrijden of leefbaarheids problematiek op te lossen. Daar zijn andere methoden voor nodig. Wél kunnen dergelijke interventies hier iets wezenlijks aan bijdragen, zoals blijkt uit dit rapport, en dit heeft alles te maken met de dialogische en flexibele kracht van kunst. Bij de keuze voor artists in residence kan hiermee rekening gehouden worden (kies voor kunstenaars die dicht op bewoners werken).

Literatuur

Booi, H. et.al.(2010) O+S Buurtfoto's Koers Nieuw West. Gemeente Amsterdam Bureau Onderzoek en Statistiek. URL: https://webmail.hva.nl/uwc/webmail/attach/OenS_buurtfotos_Nieuw_West_2010.pdf?sid=&mbox=Kolenkitbuurt&uid=37&number=4&filename=OenS%20buurtfotos%20Nieuw%20West%202010.pdf

Dorresteyn, W., S. Bouhalhoul & S. Trienekens (2009). *Analyse kunstpraktijk van Amsterdamse woningbouwcorporaties*. Lectoraatswebsite.

Duyvendak, J.W. & Graaf, P. van der (2009a). *Thuis voelen in de buurt: een opgave voor stedelijke vernieuwing. Een vergelijkend onderzoek naar de buurthechting van bewoners in Nederland en Engeland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Duyvendak, J.W. & Graaf, P. van der (2009b). Thuisvoelen in stedelijke vernieuwing. Buurthechting in Nederlandse achterstandswijken. *Sociologie*, 5(2), 261-270.

Gemeente Amsterdam (2008) *Amsterdams Uitvoeringsprogramma Wijkaanpak 08-09*.

Graaf, P. van der & Duyvendak, J. W. (2009). *Thuis voelen in de buurt: een opgave voor stedelijke vernieuwing*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Matarasso, François (1999). *Towards a Local Culture Index: Measuring the Cultural Vitality of Communities*. London: Comedia.

Matarasso, F. (2007). Common ground: cultural action as a route to community development. *Community Development Journal*, 42/4, 449-458.

Oever, K. van den & Mijnheer, W. (2009) Memo Community Art in de Kolenkit, Stadsdeel Bos en Lommer.

Programmteam Amsterdamse Wijkaanpak (2008). *Amsterdams Uitvoeringsprogramma Wijkaanpak 08-09*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

Stipo (2009) Versterking Kolenkitbuurt

Trienekens, S. J. (2009). *Kunst in het hart van de samenleving. Over burgerschap en culturele dynamiek*. Amsterdam: HVA Publicaties.

Trienekens, S. J. & Postma, D. W. (2010). Verbinden door te ontwrichten. Boekman, 82. 22-29.

Bijlage 1. Theoretisch kader onderzoek HvA

Het onderzoek naar de sociale impact van het Kolenkitproject van Cascoland op de buurt maakt deel uit van het meerjarige onderzoeksprogramma *Culturele interventies in krachtwijken* (Dorresteyn & Trienekens, 2009). Een belangrijke aanleiding voor het overkoepelende onderzoeksproject is de indruk dat fysieke, sociale en culturele interventies in stedelijke vernieuwingsprocessen elkaar wel raken, maar dat er in de uitvoering en effectmonitoring te weinig afstemming plaatsvindt. Wij veronderstellen dat culturele interventies een zelfstandige en toegevoegde waarde hebben in de stedelijke vernieuwingspraktijk en dat deze praktijk aan kracht wint als de belanghebbenden van het begin goed op elkaar ingespeeld zijn in een multidisciplinair team.

De centrale doelstelling van het onderzoek is het geven van handvatten aan stedelijke vernieuwers (fysiek, sociaal, economisch en cultureel) om in het proces van stedelijke vernieuwing duurzame positieve effecten te realiseren ten aanzien van de Wijk aanpakdoelen; het verbeteren van de leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie in de wijk. Wij kiezen voor 'thuis voelen' als kernbegrip, omdat een positieve identificatie met de leefomgeving voorafgaat aan leefbaarheid en sterk samenhangt met gevoelens van (on)veiligheid (Duyvendak & De Graaf 2009a en 2009b). In het onderzoek staan daarom de volgende vragen centraal:

1. Hoe kunnen we de relatie tussen sociale, culturele en fysieke stedelijke vernieuwing conceptualiseren, rekening houdend met het locatiespecifieke en multidimensionale karakter in tijd en disciplines dat de stedelijke vernieuwingspraktijk kenmerkt?
2. Op welke manier moeten multidisciplinaire teams de relatie tussen sociale, culturele en fysieke interventies vormgeven om krachtwijken een duurzame, positieve impuls te geven?
3. Op welke wijze kunnen culturele interventies duurzaam ingebed worden in het proces van stedelijke vernieuwing?
4. Wat zijn de duurzame effecten van culturele interventies op het 'thuis voelen in de buurt' en het realiseren van de doelstellingen van de wijk aanpak, met name het verbeteren van de leefbaarheid, veiligheid en sociale cohesie in de wijk.

Thuis voelen in de buurt

Of we het nu over leefbaarheid en veiligheid hebben of over fysieke of sociale interventies, in de kern gaat het om de vraag hoe buurtbinding gecreëerd kan worden; om de vraag wanneer mensen zich thuis voelen in een wijk. Zich ergens thuis voelen is een bijzonder belangrijke emotie – iedereen wil zich thuis kunnen voelen. Dat zijn we ons alleen lang niet altijd bewust; zich ergens thuis voelen is een vanzelfsprekend gevoel waarvan we het belang pas ervaren als we haar zijn kwijtgeraakt. Wanneer onze leefwereld zo snel en ingrijpend verandert, dat we het vertrouwde contact daarmee verliezen, kunnen we ons ontheemd gaan voelen in de letterlijke betekenis van ont-heemding: ons thuis (heem) is ons ontnomen, ontsnapt of in ieder geval ontvallen.

Het bevorderen van buurtbinding is van groot belang omdat de buurt een leefdomein is voor alle inwoners, ongeacht hun verschillende achtergronden. De hypothese in dit onderzoek is dat buurtbinding versterkt kan worden als fysieke en sociale interventies geïntegreerd worden met culturele interventies. Culturele expressie kan naar ons idee een essentiële rol vervullen bij de voorbereiding en uitvoering van stedelijke vernieuwingsprojecten. Via zogenoemde culturele interventies kunnen bijvoorbeeld ingangen gecreëerd worden naar verschillende, moeilijk bereikbare bewonersgroepen. Ook kunnen deze interventies de woede en het verdriet die met sloop gepaard gaan in nieuwe banen leiden of een bijdrage

leveren aan een nieuw buurtgevoel wanneer oude en nieuwe bewoners na de herstructurering van de wijk weer terugkeren.

Of en wanneer men zich ergens thuis voelt is voor iedereen anders. Het is dan ook onmogelijk om een eenduidige definitie te geven van het begrip. In het bewonersonderzoek in de Kolenkitbuurt is ruimte gelaten voor de verschillende betekenissen die bewoners zelf geven aan het begrip thuis voelen. Dit begrip behelst elementen die samenhangen met de publieke ruimte, zoals vertrouwd zijn met de buurt en haar voorzieningen, zich veilig voelen, omgang met de buurtbewoners, de mate waarin bewoners zichzelf kunnen zijn, maar ook elementen die betrekking hebben op hun eigen woning. Daarnaast is onderzocht in hoeverre stedelijke vernieuwingsplannen invloed hebben op het thuisgevoel van de bewoners van de Kolenkitbuurt.

Stedelijke vernieuwing

Het begrip stedelijke vernieuwing en de manier waarop dit in beleid en praktijk wordt geïnterpreteerd heeft zich sinds de introductie van de term in de nota Stedelijke Vernieuwing (VROM, 1997) voortdurend ontwikkeld. Globaal kan worden gesteld dat de term stedelijke vernieuwing van oorsprong vooral stond voor een hoofdzakelijk fysieke aanpak, terwijl later nadrukkelijk ook sociale en economische maatregelen onder de paraplu van de stedelijke vernieuwing werden geschaard. In de loop der jaren zijn door verschillende partijen dan ook verschillende definities van stedelijke vernieuwing gegeven. Anno 2009 hanteert KEI de volgende definitie van stedelijke vernieuwing:

'Het door publieke en private partijen gebiedsgericht ontwikkelen van het wonen, de woonomgeving en de leefomgeving in wijken en buurten in de stad om ze duurzaam vitaal te maken en haar bewoners de mogelijkheid te bieden maatschappelijk vooruit te komen.' (KEI, 2009)

Een belangrijke aanleiding voor het onderzoek is de constatering dat de wereld van de fysieke, sociale en culturele interventies elkaar wel raken maar dat er in de uitvoering en de monitoring van de effecten niet voldoende afstemming plaatsvindt. Tegelijkertijd is er in de praktijk in toenemende mate toenadering zichtbaar tussen verschillende sectoren in stedelijke vernieuwingsprojecten. De noodzaak om samenhang tot stand te brengen, om op die manier een effectieve en succesvolle stedelijke vernieuwingspraktijk te laten ontstaan, vormt één aanleiding; het onderzoeken hoe een dergelijke stedelijke vernieuwingspraktijk tot stand gebracht kan worden via culturele interventies en multidisciplinaire teams, samengesteld uit de belanghebbenden, is een tweede aanleiding voor dit onderzoek.

Culturele interventies

Culturele interventies zijn uitermate geschikt om deze processen te begeleiden. Kunst kan in dit verband worden gedefinieerd als *'een manier waarmee we de ervaring van onszelf, de wereld om ons heen, en de relatie tussen de twee onderzoeken en delen in vormen die de vrije teugel geven aan onze intellectuele, fysieke, emotionele en spirituele kwaliteiten'* (Matarasso, 1999). Kunst maakt altijd een belangrijk deel uit van wat steden zijn en doen. De visuele cultuur, uitgedrukt in architectonische stijlen, monumenten, en de ontwerpen van parken, alsook de minder formele cultuur aangeboden door straatmuzikanten, wijkfestivals en andere culturele evenementen bepalen hoe mensen steden en buurten ervaren.

Culturele interventies spelen bovendien een steeds belangrijkere rol in stedelijke vernieuwingsprocessen. Culturele interventies vertrekken niet vanuit een probleem, maar appelleren aan de behoefte om zich uit te drukken en 'iets leuks met buurtgenoten' te doen. Kunstenaars werken relatief onafhankelijk van de bestaande politieke agenda's en machtsstructuren. Kunstprojecten kunnen daardoor nieuwe vrijplaatsen creëren waar

geëxperimenteerd wordt met onconventionele samenlevingsvormen en oplossingen voor problemen; en kunst triggert 'vreedzame beraadslaging processen' omdat iedereen een andere persoonlijke betrokkenheid tot het kunstwerk ervaart. Inherent aan kunstprojecten is de uitwisseling van en het omgaan met verschillen in opvatting en potentiële conflicten.

Culturele programma's zijn geen alternatief voor stedelijke vernieuwingsinitiatieven, maar een vitaal onderdeel daarvan. Niettemin worden kunst en cultuur nog vaak als 'extraatje' gezien. Dit wordt deels veroorzaakt door het gegeven dat de lokale overheden en partners in stedelijke vernieuwingsoperaties zelden toegerust zijn om de samenwerking te bevorderen tussen partijen die verantwoordelijk zijn voor de herstructurering van wijken en de partijen die verantwoordelijk zijn voor culturele activiteiten. Bovendien zien zij elkaar vaak niet als vanzelfsprekende partners (Dorresteyn & Trienekens, 2009; Evans, 2005, p. 970). Stedelijke vernieuwing is bovendien een vrij diffuus proces waarin verschillende - en soms tegenstrijdige - belangen en doelstellingen samenkomen. Grootstedelijke ambities en idealen staan vaak op gespannen voet met de behoeften en wensen van individuele burgers en buurtbewoners. Maar als de ontwikkeling van *urban governance* en integraal management doorzet, dient zich een nieuwe strijd aan: welke belanghebbenden veroveren een plaats aan de onderhandelingstafel? Zal de stem van buurtbewoners worden gehoord?

Daarom wordt in dit onderzoek de hypothese getoetst dat culturele interventies nodig zijn om een open, creatieve ruimte te creëren voor het gesprek tussen uiteenlopende partijen over de aanpak van stedelijke vernieuwingsoperaties. Niet alleen om recht te doen aan de bewoners die zich thuis voelen in hun buurt, maar ook om een positieve en duurzame bijdrage te leveren aan de leefbaarheid, veiligheid en sociale samenhang in overeenstemming met de doelen van het stedelijke wijkvernieuwingsbeleid – zoals de Wijkaanpak in Amsterdam. Een belangrijke voorwaarde is echter dat alle betrokken partijen samenwerken in multidisciplinaire teams. Alleen wanneer alle partijen aan één tafel zitten, kunnen fysieke, sociale en culturele interventies geïntegreerd op elkaar worden afgestemd.

Bijlage 2: Samenvatting in cijfers

Het onderzoek liep van juni 2010 tot februari 2011, daarin vonden plaats:

- 5 sessies met kunstenaars, stakeholders en HvA
- 2 interviews met kunstenaars (naast wekelijkse besprekingen)
- 3 interviews met stakeholders (Rochdale en Stadsdeel)
- 7 interviews met sociale professionals Kolenkitbuurt
- 6 focusgroepen met totaal 23 bewoners over thuisvoelen
- 54 huis-aan-huis enquêtes van omwonenden over kunstproject
- 53 enquêtes onder bezoekers bij de opening van het logeershuisje
- 20 interventies, inclusief voorbereidingen, zijn door ten minste 1 onderzoeker (participatief) geobserveerd
- 3 enquêtes onder deelnemers van Kippenklub
- 1 werkconferentie voor 140 professionals en studenten
- 3 onderzoeken van Minor Kunst in de Wijk studenten op basis van interviews met bewoners, kunstenaars en sociale professionals.

Wat vond er in de Kolenkit plaats?

	Aantal	Enkele voorbeelden:
Interventies	20	Buurtrestaurant, Zaalvoetbal, Logeershuis
Bezoeken	585	Actieve deelnemers en zichtbare toeschouwers

Thuisgevoel

Er zijn tot nu zes focusgroepen gehouden met in totaal 23 buurtbewoners die op dat moment niet actief waren in een project van Cascoland.

Voor thuis voelen in de Kolenkitbuurt kozen de bewoners mbv foto's de volgende thema's als belangrijk:

	Bewoners niet actief in Cascoland - % eens	Bewoners actief in Cascoland -% eens	TOTAAL
Belangrijk voor thuisgevoel			
Contact	43	X	
Voorzieningen	34	X	
Veiligheid	26	X	
Fysieke omgeving	26	X	

Voor thuis voelen bevonden de bewoners in de controlevraag het volgende als wel en niet belangrijk:

	Bewoners niet actief in Notweg - % eens
--	---

Belangrijk voor thuisgevoel	
Contact	83
Veiligheid	70
Voorzieningen	61
Vrijheid	61
Op de hoogte zijn	56
Actief in de buurt	52
Niet belangrijk voor thuisgevoel	
Cascoland	45
Stedelijke vernieuwing	26
Actief in de buurt	22

39 % van de bewoners die tot nu in het onderzoek aan het woord zijn gekomen noemt kunst en cultuur (creativiteit) als van belang voor hun thuisgevoel.

17 % noemt specifiek Cascoland als belangrijk voor thuis voelen in de buurt.

De reactie op interventies

Overzicht van uitkomsten huis-aan-huis scheurenquête afgenomen onder 54 omwonenden:

Omwonenden						
Sekse/ leeftijd	9% vrouw 25 of jonger	27% vrouw ouder dan 25	4% man 25 of jonger	56% man ouder dan 25		1,9% missing
Straat	15% uit Schaapherdersstraat	32% uit Jan van Schaffelaerplantsoen	7% uit Nannostraat	20% Akbarstraat	26% overkant Bos en Lommerweg	
Kennis van activiteit*	37% niks opgevallen	41% ..wel gezien, maar wist niet wat het was	17 % ja, kennis door flyer of via via	6% Cascoland gesproken		
Ik heb meegedaan	11% ja	24% nee, maar zou wel willen	9% nee, maar vind het wel leuk om te zien	43% nee, dat wil ik ook niet	11% nee heb er geen tijd voor	2% missing
Indruk activiteit: vond deelname..	13 % verrassend, zoiets nog niet meegemaakt	30% leuk	9 % niet leuk	2% teleurstellend	2% geen mening	33% nvt (geen kennis activiteit)
Indruk van het kolenkitproject van Cascoland..	41% interessant aanbod	43% voor mij niet interessant	17% geen mening			

Indruk/ invloed kolenkit project op de buurt	61% maakt de buurt een stuk leuker	13% heeft geen invloed op mijn beeld van de buurt	4% heb ik liever niet in de buurt	17% neutraal	5,6% missing (3 personen)
Indruk van de buurt	74% aantrekkelijk om in te wonen	17% niet aantrekkelijk om in te wonen	9% geen mening		

*Vooral de kippen in de wintertuin en het logeerhuis zijn opgevallen.

Enquête onder 53 bezoekers van 2 opendagen logeerhuis in februari:

Sekse/ leeftijd	19% vrouw 25 of jonger	39 % vrouw ouder dan 25	13% man 25 of jonger	24% man ouder dan 25	5% missing
Herkomst	44% uit kolenkit buurt	20% ander deel uit west	19% ander deel uit adam	15% niet uit adam	2% missing
Kennis van activiteit	28% familie/ vrienden/ bekenden die betrokken zijn bij het project	9% website/ radio/ tv/ buurtkrant	6% flyer/ brochure	48% ik liep langs	6% overig 3%
Indruk activiteit	60 % verrassend, zoiets nog niet meegemaakt	35% leuk	2% niet leuk		3% missing
Indruk ik zou graag gebruik maken van het logeerhuisje	22% want het komt me heel goed uit	35% want ik vind het een heel leuk initiatief	30% ik denk het niet want ik heb het niet nodig	2% ik denk het niet want ik vind het geen leuk idee	6% geen mening 5% missing
Indruk kolenkit project Cascoland	67% is een leuk initiatief met een leuk aanbod	19% is voor mij naast het logeerhuis niet interessant	7% geen mening		7% missing
Indruk in vloed op de buurt	83% maakt de buurt een stuk leuker	4% heeft geen invloed op mijn beeld van de buurt	9% geen mening		4% missing
Indruk buurt	57% aantrekkelijk om in te wonen	19% niet aantrekkelijk om in te wonen	19% geen mening		5% missing

Bijlage 3. Beschrijving respondentgroepen foto-elicatie

Voor de foto-elicatie is gesproken met 6 focusgroepen, met in het totaal 23 deelnemers (12 mannen en 11 vrouwen) die niet actief waren in het Cascolandproject:

Respondentgroep	Aantal deelnemers
Buurtvaders	6
Jongens MGTCentrum	3
Zussen Voedselbank	2
Borstblok bewoners	4
Hindoestanen	3
Vrouwengroep Buurtoase	5